

HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR

OKMÁNYOK A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOM ÉS A POLGÁRHÁBORÚ IDEJÉBŐL

I.

A MUNKÁS VÖRÖS GÁRDA SZOLGÁLATI SZABÁLYZATA

II.

OKMÁNYOK

AZ INTERNACIONALISTA CSAPATOK SZERVEZÉSÉRŐL
A SZOVJETUNIÓBAN 1918 FOLYAMÁN

III.

KUN BÉLA KATONAI TEVÉKENYSÉGÉVEL KAPCSOLATOS
OKMÁNYOK AZ 1918—1920-AS ÉVEKBŐL

IV.

A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOM HATÁSA
AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA HADSEREGÉRE
(OKMÁNYOK)*

A bolsevik párt az 1905—1907-es polgári demokratikus forradalom tapasztalatai alapján, közvetlenül a februári forradalom győzelme után, hozzákezdett a proletariátus fegyveres erejének megszervezéséhez. A februári forradalom alkalmával 40 000 puská és 30 000 revolver került a munkások kezébe. A párt fellépett az Ideiglenes Kormány azon rendelete ellen, amely előírta a polgári személyeknél levő fegyverek leadását. A viborgi kerületben, ahol a kerületi szovjetben már kezdettől fogva a bolsevikok voltak túlsúlyban, a rendőrséget 1917. április 28-án rendeleti úton Munkás Gárdával váltották fel. A Pravda 1917. április 29-i száma közölte a Munkás Gárda szolgálati szabályzatának első

* A közölt okmányokhoz a bevezetőket a címek sorrendjében, egymástól csillaggal elválasztva adjuk. Az I—II—III. szám alatti dokumentumok fordítások, eredetijük orosz nyelvű. (Fordították: Józsa Antal fhdgy. és Honfi József.)

tervezetét. Április 14-én hozott határozatot a párt moszkvai bizottsága a Vörös Gárda felállításáról, és a szervezés céljából bizottságot küldött ki F. E. Dzerzsinszkij vezetésével. Hasonló módon szerveződtek más és más név alatt a párt tagjaiból és az együttérzőkből a Munkás Gárdák a Dnyec-medencében, az Uralban, a Don vidékén és í. t.

A Munkás Gárda fő feladata a proletariátus kivívott jogainak védelme és a rend fenntartása volt. A kettős hatalom idején a vörösgárdisták biztosították fegyveresen a gyári gyűléseket és a nagy utcai demonstrációkat az ellenforradalmi elemek támadásától. A júliusi puccs után a kormány ismét le akarta szerelni a vörösgárdistákat, de a sikertelen kísérletezéssel fel kellett hagynia.

A Munkás Vörös Gárda első komoly tűzkeresztsége az 1917. augusztus–szeptemberi Kornyilov-féle ellenforradalmi lázadás leverése volt. A hatalomért folytatott harcban a bolsevik párt mint fegyveres erőre, a Munkás Vörös Gárdákra, a forradalmi katonákra és tengerészekre támaszkodott.

A Pétervári Szovjet, amely már többségében bolsevikokból állott, október 9-én létrehozta a Forradalmi Katonai Bizottságot, és feladatául Pétervár védelmének megszervezését és vezetését tűzte ki. Ezzel egy időben megalakították a Munkás Vörös Gárda Központi Parancsnokságát, mellyel biztosították a vörösgárdisták harcának irányítását a közelgő harcok alatt.

1917. október 10-én a bolsevikok Központi Bizottsága — Lenin javaslatára — határozatot hozott az azonnali fegyveres felkelésről. Október 16-án választották meg a fegyveres felkelést irányító központi pártszervet.

A fegyveres felkelés közvetlen előkészítéséhez tartozik a Munkás Vörös Gárda október 22-i konferenciáján elfogadott Szolgálati Szabályzat közzététele is. Ez a szabályzat szolgált mintául az ország különböző vidékein alakuló Munkás Gárdák számára.

A Munkás Vörös Gárda Szolgálati Szabályzatában rögzített elvek a polgárháború első évében is éreztették hatásukat a Vörös Hadsereg szervezésében.

*

A világháború folyamán kétmilliónál több volt azoknak a katonáknak a száma, akik orosz hadifogságba kerültek. Míg a cári zarnokság kíméletlenül kizsákmányolta a hadifoglyokat, addig a velük együtt szenvedő orosz munkások és parasztok — a fennálló rendszer elleni harcukban — természetes szövetségeseiknek tekintették őket. Ez hozzájárult ahhoz, hogy a hadifogoly tömegek hamar megtalálták a kapcsolatot az orosz forradalmi munkásmozgalommal. Már 1915–1916-ban hadifogoly forradalmi szervezetek alakultak, melyeknek szoros kapcsolatuk volt a bolsevikokkal. A hadifoglyok között folytatott szervező, felvilágosító munka 1917-ben még inkább fokozódott, aminek meg is lett az

eredménye. Már a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előestéjén nagy számú hadifogoly csatlakozott a fegyveres felkeléshez. A magyar hadifoglyoknak a pétervári fegyveres harcokban való részvételéről még a cenzurázott magyar sajtó is hírt adott.

Az Októberi Forradalom győzelme fordulatot hozott a hadifoglyok életében is. Életbe lépett a 8 órás munkaidő, s ezután ugyanolyan fizetést kaptak, mint az orosz munkások. A legénység döntő többsége lelkesen támogatta a szovjet hatalmat.

1918 elején a hadifoglyok tömegesen jelentkeztek a Vörös Hadseregbe, hogy segítsenek megvédeni a szovjethatalmat a belső ellenforradalmárok és az intervenciók ellen. Nagy munkát végzett az internacionalista egységek szervezése területén az OKP Külföldi Csoportjának Föderációja. (1918 májusában alakult.) A gyors számbeli növekedés azonban szükségessé tette, hogy a Szovjetek Végrehajtó Bizottsága mellett is létrehozzanak egy szervet, mely az interacionalisták szervezésével foglalkozik. Így jött létre a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg Internacionalista Egységeket Szervező Bizottsága.

Az itt közölt okmányok ennek a bizottságnak a tevékenységével kapcsolatosak.

*

Kun Béla életének, tevékenységének feltárása történészeink fontos feladatai közé tartozik. Ehhez a munkához kívánunk — néhány okmány közzétételével — hozzájárulni.

Az első okmány 1918 szeptemberéből való. Kun Béla ekkor az OKP Külföldi Csoportja Föderációjának az elnöke volt, s igen eredményes munkát végzett az internacionalista csapatok szervezése területén. 1918 őszén hazatért Magyarországra. A Tanácsköztársaság bukása után Ausztriába menekült, ahol internálták. 1920 nyarán sikerült visszatérnie a Szovjetunióba. Megérkezése után azonnal bekapcsolódott a politikai munkába. A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa 1920 október elsején a Déli Front Forradalmi Katonai Tanácsa tagjává nevezte ki. A Krim felszabadítása után pedig a Krimi Forradalmi Katonai Tanács elnöke lett.

Az itt közzétett okmányok — a már említett 1918. szeptemberi kivételével — mind az 1920-as katonai tevékenységével kapcsolatosak.

*

Az első világháború folyamán orosz hadifogságba került magyar katonatömegek számára nagy politikai nevelőiskola volt az Oroszország területén lejátszódó forradalmi események sorozata. Ezeknek a katonáknak zöme — Magyarország gazdasági jellegének megfelelően — paraszt volt. A cári Oroszország és az akkori Magyarország — különösen az agrárkérdést illetően — nagyon hasonlított egymásra. Ez a leg-

döntőbb magyarázata annak, hogy a magyar hadifoglyok hamar felismerték igazi osztályérdekeiket a forradalmi események fényénél. Közülük közel százezer fő fegyverrel harcolt a Vörös Hadsereg oldalán, az intervenciócsokok és a belső ellenforradalmárok ellen. Nagy számban tértek haza hadifoglyok 1918 tavaszán, akiknek forradalmi tevékenysége még jobban elmélyítette a hadseregben már megindult bomlási folyamatot. 1918-ban nőtt a spontán zendülések száma és mérete. A vezetők között szinte mindenütt megtalálhatjuk a hazatért, gazdag forradalmi tapasztalatokkal rendelkező volt hadifoglyokat. A hazatérőkkel való bánásmód megjavítása és a körükben végzett ellenagitáció nem tudta megakadályozni a magukkal hozott forradalmi eszmék elterjesztését.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására a monarchia hadseregében bekövetkező forradalmi megmozdulások sorozata lényegében még feltáratlan terület történéseink előtt. Az itt közzétett néhány dokumentum csak kis töredéke a rendelkezésre álló levéltári anyagnak, s célja az, hogy a témával kapcsolatosan felkeltse történéseink érdeklődését.

I.

A MUNKÁS VÖRÖS GÁRDA SZOLGÁLATI SZABÁLYZATA¹

Elfogadta a Munkás Gárda október 22-i Összvárosi Konferenciája.

Feladatok és kötelmek.

I.

1. A Munkás Vörös Gárda a proletariátus fegyveres erejének a szerve, amely az ellenforradalom elleni harcra és a forradalom vívmányainak védelmére szolgál.

2. A Munkás Vörös Gárda munkásokból alakul, akiket a szocialista pártok,² a Gyári Üzemi Bizottságok, a Szakszervezetek ajánlanak.

II.

3. A Munkás Vörös Gárdának minden tagja köteles magát a szervezeti fegyelemnek alárendelni, betartani a szolgálati szabályzat minden pontját és teljesíteni az összes kötelmeket, amelyeket a szervezet ró rá, ugyancsak pontosan látogatni a Munkás Gárda foglalkozásait és gyűléseit.

¹ Megjelent nyomtatásban Péterváron 1917-ben a Munkás Vörös Gárda Központi Parancsnoksága Irodájának kiadásában.

² A Vörös Gárdába való felvételnél a baloldali eszerek és az intertacionalista mensevikek ajánlását is elfogadták.

Megjegyzés: Azon személyek, akik egymásután 3-szor indokolatlanul nem látogatják a foglalkozásokat vagy gyűléseket, kizáratnak a Munkás Gárdából.

4. A fegyelem szigorú betartása és a választott intézményeknek feltétlen engedelmesség, amely nem a vak fegyelem erejére épül, hanem a Munkás Gárda feladatai különös fontosságának a felyismerésére, valamint a teljesen szabad és független demokratikus szervezet elveire.

5. A Munkás Vörös Gárda tagjának egyik legfontosabb kötelem a szervezet által rábízott fegyvert tisztán-, karban- és teljes harcászultságban való tartása.

6. A szervezet engedélye nélküli fegyverhasználat, különösen meg nem engedett célokból, a legnagyobb gaztett, amelyet a Munkás Gárdából való kizárással büntetnek, bojkotnak vetik alá stb.

7. A Szolgálati Szabályzat megsértéséért és a szervezet fegyelmeinek a megszegéséért a Munkás Gárda tagjai elvtársi bíróság elé kerülnek.

8. A forradalmi rend fenntartása érdekében a Munkás Gárda ostromállapot alkalmával őrzi az utcákat, az állami és társadalmi szerveket, valamint a magánhelyiségeket,³ megelőzi a pogromok lehetőségét, elnyomja a sötét erők provokatív ténykedését.

9. A forradalmi rend őrzését a Munkás Gárda parancsnoksága tervszerűen végzi, a Munkás és Katona Tanács általános vezetésével.

10. A Munkás Gárda hadműveletei és ez ezekre történő felkészülés a Munkás Vörös Gárda Központi Parancsnokságának terve és általános vezetése alatt történnek.

11. A Munkás Vörös Gárdához való tartozás igazolására a Központi Parancsnokság sorszámmal ellátott igazolványokat ad ki.

IV.

12. A Munkás Vörös Gárdával a Pétervári Munkás és Katona Szovjet rendelkezik, közvetlenül a Munkás Vörös Gárda Központi Parancsnokságának van alárendelve.

13. A Munkás Gárda Központi Parancsnoksága a kerületek egyegy képviselőjéből és az alábbi szervezetek képviselőiből áll: 1. Pétervári Végrehajtó Bizottság,⁴ 2. a P. V. B.⁵ katonai osztály, 3. a Kerületközi Értekezlet,⁶ 4. Gyári Bizottságok Központi Tanácsa,⁷ 5. a Szak-

³ Lalkásokat. — ford.

⁴ A Pétervári Munkás- és Katona Szovjet Végrehajtó Bizottsága.

⁵ Lásd az előző jegyzetet.

⁶ A Kerületi Értekezlet 1913-ban alakult Péterváron trockista mensevikekből és a párttól elszakadt volt bolsevikokból. Az első világháború alatt a kerületköziek centrlista álláspontot foglaltak el. 1917-ben kijelentették, hogy egyetértenek a bolsevikok vonalával. A májusi (1917) pétervári kerületi dumák választásain a bolsevikokkal közös blokkban léptek fel. Az OSZD(b)MP. VI. kongresszusán a „kerületközikeket” vezetőjükkel, Trockijjal az élen felvették a bolsevik pártba.

⁷ A gyári, üzemi bizottságok a munkások és alkalmazottak választott szervei voltak. Az 1917-es februári burzsoá demokratikus forradalom idején alakultak meg. Az októberi forradalom után rajtuk keresztül valósult meg a termelés ellenőrzése.

szervezetek Központi Tanácsa.

14. A Központi Parancsnokság feladata a Kerületi Parancsnokságok tevékenységének általános vezetése és ellenőrzése, a kerületek szükséges eszközökkel és fegyverrel való ellátása.

15. A folyó munka végzésére a Központi Parancsnokság a K. P.⁸ irodáját különíti ki, amely a Központi Parancsnokság 5 képviselőjéből, a Pétervári Végrehajtó Bizottság 1 képviselőjéből és a P. V. B.⁹ katonai osztályának a képviselőjéből áll.

16. A Központi Parancsnokság Irodája mellett kiképző Osztályt szerveznek, amely általánosan vezeti a Munkás Gárda kiképzését a kerületekben és a szakemberek és a parancsnoki állomány oktatását végzi.

17. A kerületekben a Munkás Gárda a Kerületi Munkás- és Katonaküldöttek Szovjetjének a vezetése alatt áll és egyharmad részben a kerületi szovjet, valamint kétharmad részben az adott kerület Munkás Vörös Gárdájának általános gyűlésén, vagy kerületi konferenciáján megválasztott parancsnokságból áll.

Megjegyzés: A Kerületi Szovjetnek indokolt esetben jogában áll a Munkás Vörös Gárda parancsnokát leváltani.

18. A kerületi parancsnokságok kötelessége a Vörös Gárda tevékenységének általános felügyelete a kerületben, ugyancsak a Munkás Vörös Gárda mindennapos közvetlen gyakorlati munkájának szervezése és irányítása.

19. A Munkás Vörös Gárda vállalatokként szerveződik, ahol a választott (gyári) üzemi bizottságoknak van alárendelve. A kis vállalatok munkásai a kerületi parancsnokság csoportjaiban egyesülnek.

Megjegyzés: Ha Munkás Vörös Gárdából különítik ki az üzemőrséget (Üzemi Munkás Miliciát), akkor az illet a Munkás Milícia különleges biztosának rendelik alá. Szükséges, hogy ennek az őrségnek az állománya folyamatos legyen, vagyis a Munkás Gárda tagjai sorban teljesítsenek ilyen szolgálatot.

20. A Munkás Vörös Gárda lövész csapatrészekre (raj, szakasz, druzsina,¹⁰ és i. t.) és különböző technikai (robbanó, kerékpáros, táviradász, géppuskás, tüzér és i. t.) különítményekre oszlik.

21. Az alapvető harcászati egység a raj, áll 13 emberből, 4 raj alkot egy szakaszt (53 ember); három szakasz — druzsinát (160 ember); három druzsina — zászlóaljat, 480 főnyi létszámmal, a szakcsapatokkal együtt 500 és 600 emberig.

22. A kerület összes zászlóaljai alkotják a kerületi osztagot. A zászlóaljak nagy száma esetén a kerületi osztag ezredekre osztható. A nagyüzemekben osztagokat szervezhetnek, amelyeket a kerületi osztaghoz sorolnak be. Nevét is vehetnek fel, például „Putyilovi”.

⁸ Központi Parancsnokság.

⁹ Pétervári Végrehajtó Bizottság.

¹⁰ Század.

23. Az egész parancsnoki állomány (raj, szakasz, druzsina és i. t. parancsnok) választott. Kívánatos, hogy olyan elvtársakat válasszanak meg, akik szakszerű katonai kiképzésben részesültek, ellenkező esetben kötelező a parancsnoki állomány kiképzése a Központi Parancsnokság Hivatalának vezetése alatt. Azon elvtársakat, akik nem feleltek meg a Központi Parancsnokság kiképző osztályán tartott speciális vizsgán, nem erősítik meg parancsnoki beosztásukban.

II.

1.

A MUNKÁS-PARASZT VÖRÖS HADSEREG
NEMZETKÖZI CSOPORTJAI MEGALKÍTÁSÁRA SZERVEZETT
BIZOTTSÁG¹¹ 1918. AUGUSZTUS 8-ÁN KELT JELENTÉSE
AZ ÖSSZOROSZORSZÁGI KÖZPONTI VÉGREHAJTO BIZOTTSÁG
ELNÖKÉNEK, J. M. SZVERDLOVNAK

Július 10-én a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg nemzetközi csoportjai megalakítására szervezett bizottság a fronthoz közeleső terület különböző kormányzóságaiba indult, azzal a feladattal, hogy teljhatalmának megfelelően megszervezze a Vörös Hadsereg politikai szekcióit és önkéntes csoportjait, hogy szabályozza a vidéki kis sejték szervezési ügyeit és vezetését. Ez utóbbiak ugyanis gyakran egyes személyek kívánságára jöttek létre, véletlen jellegűek voltak és a szétszórtság miatt nem volt közöttük kapcsolat, mindez árthatóit a mi közelebbi céljainknak, annak, hogy a szekciók alakításának ügyeibe tervszerűséget és szervezettséget vigyünk bele.

Penza 1918. július 14. A hadi helyzet következtében a helyi csapat a Katonai Népbizottság közvetlen vezetése alá került, amely besorolta azt a Vörös Hadsereg állományába. A csapat 130 főből áll. Új szekció eddig nem alakult.

Nyizsnij-Novgorod 1918. július 17. Itt a bizottság az internacionalista külföldiek helyi szervezetével közvetlen kapcsolatba került, s ezután a Nyizsnij-Novgorod-i kormányzóság katonai hatóságainak beleegyezésével politikai szekciót szervezett, amelynek agitációt kell folytatnia és jegyzékbe vennie azokat a külföldi internacionalista önkénteseket, akik felvették az orosz állampolgárságot; — ez a katonai-politikai szekció működését a kormányzósági komvojennal¹² szoros kapcsolatban fogja kifejteni.

¹¹ 1918 tavaszán az első hadifogoly kongresszus után (1918. ápr.) szervezték meg a bizottságot.

¹² Értsd: Katonai politikai biztossal.

A munka a szokott rendben folyik, az utasításnak megfelelően (1. sz. másolat). I. Koplennik, R. Geger, V. Kuhar és A. Kasszmann elvtársakat a Nyizsnij—Novgorod-i kormányzósági szekcióba agitátorként ki-nevezték. Ugyancsak ide vezényelték a bizottságtól Sz. Goller és L. Sinokii elvtársakat, mint a szekció vezetőit.

Munkánk a Nyizsnij—Novgorod-i kormányzóságban igen produktív. — Eddig szerveztünk egy 64 főnyi gyalogosból és 8 tüzérből álló csapatot. A csapat a szovjet ezredhez tartozik és részt vett a kulákokkal és az ellenforradalmi bandákkal folytatott harcban (mellékeljük a kormányzósági komvojen feljegyzését csapatunk tevékenységéről).

A bizottság Nyizsnij—Novgorodból Arzamaszba ment, ahol szintén megszervezte az agitációt, 2 megbízottat hagyott ott az önkéntesek felvételére. Itt a bizottság értesült arról, hogy a külföldi internacionalisták Központi Végrehajtó Bizottságának 3 küldötte Arzamaszba érkezett, akik arra kérték a helyi Küldöttek Szovjetjét, adjon nekik lehetőséget arra, hogy bizonyos számú embert Arzamaszból Moszkvába vigyenek át. Mi a helyi komvojennek átadtuk Trockij elvtársnak a nemzetközi Vörös Hadsereg alakulatairól szóló utasítását, mely szerint csapatokat sehová sem lehet átirányítani az operatív osztály, vagy a Hadügyi Népbiztosság rendelkezése nélkül. A helyi komvojen leállította a csapat elindítását és ugyanakkor közvetlen vonalon kért választ a csapat sorsára vonatkozóan. A 3. napon, mikor megérkezett a parancs, a csapat azonnali Moszkvába indítására, az adott utasítást teljesítették. (Melléklet: a helyi komvojen jelentése.)

Rjazany, 1918. augusztus 4. Megalakult a szekció, ahová kinevezték Gerc, Meler, Szifert és Tomisz elvtársakat, valamint a bizottságból kivezényelték Grünstein és Dorin elvtársakat, mint a szekció vezetőit.

A munka a szokott módon folyik.

Jelenleg a bizottság Moszkvában tartózkodik és képviselőit el szeretné küldeni a tambovi, kurszki, asztrahányi, jaroszlávli és vjatka-i kormányzóságba szekciók szervezésére.

A Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg
nemzetközi csoportjai megalakítására szervezett
bizottság.

Elnök (olvashatatlan aláírás)

Tagok:

(olvashatatlan aláírások)

(Az Októberi Forradalom Központi Archívuma, Moszkva, 1235. fond, 93. opisz, 134. ü. i. 62—64. lap.)

2.

A MUNKÁS-PARASZT VÖRÖS HADSEREG
NEMZETKÖZI CSOPORTJAI MEGALAKÍTÁSÁRA SZERVEZETT
BIZOTTSÁG

Utasítás

a nemzetközi Vörös Hadsereg alakulataiba való felvételtől
és az ott folyó munkáról.¹³

A Vörös Hadsereg soraiba internacionalistákat akkor vesznek fel, ha bemutatják az orosz állampolgárság felvételéről szóló igazolást és az internacionalisták bizottságától a politikai megbízhatóságról szóló igazolást, ezután a politikai arcukat teljesebb kiderítése végett szóbeli vizsgát kell tenni. A felvett újoncok ünnepélyes fogadalmat és kötelezvényt írnak alá orosz nyelven (mindkét kötelezvény le van fordítva német nyelvre). A regisztrálás a szokott módon történik, családosnak az tekinthető, akinek Oroszországban van a családja (és a családtagok munkaképtelenek). A kulturális felvilágosító munka a szokott módon folyik, kötelesek látogatni az analfabéta tanfolyamokat, úgy, ahogy a többiek, valamint a politikai foglalkozásokat, amelyek részint megadott témából a számukra érthető nyelven (németül és magyarul) folynak.

(Az Októberi Forradalom Központi Archivuma, 1235. fond, 93. opisz, 134. ü. i., 61. lap.)

3.

AZ OROSZ SZÖVETSÉGI SZOVJET KÖZTÁRSASÁGNAK
A MUNKÁS-PARASZT HADSEREG NEMZETKÖZI CSOPORTJAI
MEGALAKÍTÁSÁRA SZERVEZETT BIZOTTSÁGA
1918. OKTÓBER 7-ÉN KELT JELENTÉSE

Az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság Elnökéhez,
J. M. Szverdlovhoz.

Augusztus 25-én a nemzetközi Vörös Hadsereg megalakítására szervezett bizottság elindult Moszkvából, tevékenysége színhelyeül a következő kormányzóságokat jelölte ki: rjazanyi, tulai, oreli, kurszki és jansz-lavli. A bizottság a következő tervet dolgozta ki: politikai szekciók szervezése, nemzetközi csapatok létrehívása céljából olyan helyeken, ahol még ilyen szekciók nem működnek és a működő szekciók összes ügyeinek szabályozása utasítások, instrukciók, parancsok, stb. útján. Az említett terv birtokában a bizottság elhatározta, hogy nemcsak hiva-

¹³ Az utasításon 1918. augusztus 22-i keltezésű bélyegző található.

talos érintkezés útján fog dolgozni, amelyre az O. K. V. B.¹⁴ és a Hadügyi Népbiztosság mandátumaival jogot kapott, hanem felhívások, kiáltványok és a helyi katonai alakulatoknál nagygyűlések útján is.

Rjazany. A bizottság augusztus 26-án érkezett Rjazanyba. Meglátogatta a még korábban szervezett kormányzósági szekciót, ahol felülvizsgálta az összes ügyeket. A felülvizsgálat megállapította, hogy a szekció gyümölcsöző munkát végez és annak csak bizonyos része szorult javításra, — ami meg is történt.

Tula. A bizottság augusztus 29-én érkezett Tulába, ahol nem működött szekció, ezért a bizottság megérkezése után haladéktalanul hozzálátott a szekció szervezéséhez. Ennek érdekében küldötteket és megbízható agitátorokat jelöltek ki, akik csapatot szerveztek, amely jelenleg 140 főt számlál. Az említett csapatot August Snore parancsnoksága alatt az I. Tulai Szovjet ezred állományába sorolták. A Bizottság a megszervezett nemzetközi csapatot az Operatív Osztály rendelkezésére akarta bocsátani. Ezért a Bizottság kapcsolatot létesített a helyi Kormányzósági Népbiztossággal, Kormányzósági Végrehajtó Bizottsággal és a kommunista párttal. Utóbbiak szeptember 3-i 79.969. sz. beadványukban úgy jelentették a fentemlített csapatot, mint a helyi hatóság egyetlen szilárd támaszát a kulákok és fehérgárdisták ellen és kérvényezték, hogy a csapat a helyi Kormányzósági Végrehajtó Bizottság rendelkezésében maradjon addig, amíg az új hadsereg megbízható kádereit megszervezik.

Orel. Miután a Bizottság megszervezte a Kormányzósági szekciót Tulában és megindította annak munkáját, elutazott Orel-ba, ahová szeptember 4-én érkezett meg. A Bizottság itt megszervezte a szekciót. A Bizottság 100 főnyi nemzetközi csapatot szervezett. A munka a szokásos módon, az utasításnak megfelelően folyt. Az említett csapatot Franz Mondre parancsnoksága alatt, az orel-i kerületi Katonai Népbiztosság parancsára az I. Nemzetközi Vas zászlóaljnak nevezték el.

Kurszk. A Bizottság szeptember 17-én ugyancsak hatékonyan kezdte meg munkáját. Megszervezte a kormányzósági szekciót és egy 75 főnyi csapatot. Ezt a Markitan parancsnoksága alatt álló csapatot az I. Kurszki Szovjet ezred állományába sorolták.

Jaroszlavl. Itt a Bizottság megalakította a kormányzósági szekciót és 2 nemzetközi századot szervezett, amely, miután egyesült az előbb alakult 1. századdal, bekerült az I. Jaroszlavl-i Szovjet ezred állományába Lovász parancsnoksága alatt.

Az összes említett nemzetközi csapatok fegyelmezettek és a szovjet-hatalom megbízható támaszai, ellenforradalmi megmozdulások esetén. Erről tanúskodik a Tulai Kormányzósági Végrehajtó Bizottság említett beadványán kívül, az orel-i kormányzósági katonai biztos folyó évi szeptember 16-i 827/19.912. sz. beadványa is. Erről a Bizottság annak idején

¹⁴ Oroszországi (Szovjetek) Központi Végrehajtó Bizottsága.

jelentést tett az Operatív Osztálynak (szeptember 5. 117. sz. és szeptember 17. 223. sz.)

A jövőben a Bizottság az internacionalistákból az oreli kerületben lovas és a jaroszlávi kerületben pedig tüzér alakulatot kíván szervezni.

A bizottság elnöke: olvashatatlan aláírás

Bizottsági tagok: olvashatatlan aláírás

Ügyvezető: olvashatatlan aláírás

A pecséten:

A Vörös Hadsereg nemzetközi csoportjai megalakítására szervezett Bizottság.

(Az Októberi Forradalom Központi Archivuma. Moszkva. 1235. fond, 93. opisz, 134. ü. i, 65. lap és a másik oldala.)

4.

AZ OROSZ SZÖVETSÉGI SZOVJET KÖZTÁRSASÁGNAK
A MUNKÁS-PARASZT VÖRÖS HADSEREG
NEMZETKÖZI CSOPORTJAI MEGALAKÍTÁSÁRA SZERVEZETT
BIZOTTSÁGA 1918. DECEMBER 2-ÁN KELT JELENTÉSE

Az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság elnökéhez,
J. M. Szverdlovhoz.

Folyó évi október 25-én elindultam a Bizottság szekcióinak megalakítására és a Vörös Hadsereg nemzetközi csoportjainak megszervezésére Kazányba, Szimbirszkbe és Szamarába. A munka a következőképpen folyt:

Kazány. Megszerveztem a Bizottság szekcióját és két századot, amelyeket az 1. és 2. Kazányi Szovjet ezredek állományába soroltak, „Az 1. (2-es) Kazányi Szovjet ezred 1. Nemzetközi százada” néven. (A Kazányi Kormányzósági Katonai Népbizottság nov. 1-i 5255. sz. igazolása.) A csoportok alakításának ügyét átadtam a kazányi szekciónak és a kezdeti eredmények után ítélve, az egyes századok létszáma jelenleg századonként 200 fő.

Szimbirszk. Mivel helyben nem volt elegendő megfelelő munkatárs, a szekció nem alakulhatott meg egyelőre, míg Rjazányból még nem érkeznek a közeljövőben a megfelelő munkatársak. Eddig 50 főnyi internacionalistát a Kormányzósági Katonai Népbizottság rendelkezé-

sére bocsátottam, hogy őket az I. Szimbirszki Szovjet ezredbe felvegye. Amint a szekció létrejön, megalakul a nemzetközi század.

Szamara. Mivel Szamara fekvésénél fogva olyan pont, ahol mostanában nagyszámú hadifogoly halad át, valamivel nagyobb szekciót szerveztem (6 fő helyett 8 fővel). A szekció munkáját a Kormányzósági Katonai Népbiztosság agitációs osztályával szoros kapcsolatban fogja végezni, ezért helyet kapott a Népbiztosság épületében. Tervezik az 1500 főnyi Szamarai Nemzetközi ezred megalakítását és már most is kb. 400 ember (a Szamarai Kormányzósági Katonai Népbiztosság igazolása november 15. 1961. sz.). A teljhatalmat az ezred szervezésében átadtam a szekció képviselőinek. A bizottság munkájának megkönynyítésére ott Szamarában megszerveztük a külföldi kommunisták pártját.

Bizottsági tag: E. V. Graur.

Ügyvezető: olvashatatlan aláírás.

(Az Októberi Forradalom Központi Archivuma. Moszkva, 1235. fond, 93. opisz, 134. ü. i. 70. lap és a másik oldala.) -

III.

1.

AZ OROSZORSZÁGI KOMMUNISTA PÁRT KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁBA, KUN BÉLA ELVTÁRSNAK,

No. 217.

1918. szeptember 6.

A Keleti Front hadseregeiben észrevettük, hogy a magyar hadifoglyok igen nagy együttérzést tanúsítanak irányunkban, sokan közülük annak a kívánságuknak adtak kifejezést, hogy sorainkba szeretnének lépni. Az ilyen hangulat, ha kellőképpen kihasználjuk, jelentős hasznot hajthat számunkra.

Ezért az agitáció fejlesztése érdekében, nagyon szükséges, hogy magyar nyelven írt irodalmat terjesszünk körükben. A törzs politikai osztálya arra kéri Önt, hogy az irodalomterjesztő osztály útján (2. Szovjetek háza, 26. sz. szoba Burova elvt.) küldjön nekünk Arzamászba 5000 példányt minden olyan kiadványukból, amely magyar nyelven megjelent.¹⁵

(Vörös Hadsereg Központi Archivuma, 106. fond, 2. opisz, 106. ü. i. 34. lap. Gépirásos másolat.)

¹⁵ Aláírás nélkül.

2.

A DÉLI FRONT FŐPARANCSNOKÁNAK, M. V. FRUNZÉNAK
PARANCSA KUN BÉLÁNAK, A FRONT FORRADALMI KATONAI
TANÁCSA TAGJÁUL TÖRTÉNT KINEVEZÉSÉRŐL

Parancs

az O. Sz. Sz. Sz. K. déli frontja hadseregeinek.

35. sz.

Harkov, 1920. október 4.

Tudomásulvétel végett közlöm a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának 1920. október 1-én kelt, 470. sz. parancsát:

„Kun Béla elvtársat a Déli Front Forradalmi Katonai Tanácsa tagjává nevezem ki.

A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának elnöke.”

Hivatkozás: Távirat ez év október-i keltezéssel.

A Déli Front főparancsnoka: M. Frunze.

A Déli Front Forradalmi Katonai Tanács tagja helyett:
F. Malinovszkij.

A Déli Front törzsparancsnoka h.: Pauke.

(Az adminisztratív osztály részéről.)

(Vörös Hadsereg Központi Archivuma, 101. fond, 1. opisz, 191. ü. i.
36. lap. Eredeti.)

3.

UKRAJNA MŰVELŐDÉSÜGYI NÉPBIZTOSÁNAK,

No. 1034.

1920. október 27.

Minthogy hosszú időre a frontra utazom, kérem engedélyezze, hogy a könyvtárakban megállapított mennyiségen felül kölcsönözhessek ki valamelyik könyvtárból külföldi könyveket.

A déli front forradalmi katonai tanács tagja: Kun Béla.

Titkár h.: (olvashatatlan aláírás).

(Vörös Hadsereg Központi Archivuma, 101. fond, 1. opisz, 12. ü. i.
31. lap. Kiutalás.)

4.

PARANCS A DÉLI FRONT HADSEREGEI SZÁMÁRA
A KRÍMI FORRADALMI BIZOTTSÁG MEGALAKÍTÁSÁRÓL

(Kivonat)

No. 215/51.

Harkov, 1920. november 16.

...2. §.

Az ÖKVB.¹⁶ 1919. október 24-i határozatának megfelelően Krimben forradalmi bizottságot kell létesíteni a következő összetételben: elnök: Kun Béla, a déli front FKT.¹⁷ tagja, tagok: Lide, Gáven, Memetov, Idriszov és Davidov — Vulfson elvtársak.

A forradalmi bizottságnak joga van Krimben még egy forradalmi bizottsági tagot kooptálni.

Hivatkozás: A déli front forradalmi katonai tanácsa határozata f. év november 14. 87. sz. 3. §.

A déli front főparancsnoka h.: K. Avkszentyevszkij.

A déli front forradalmi katonai tanácsának tagja: Sztuszja.

A déli front törzsparancsnoka: Pauke. (Az adminisztratív osztály részéről.)

(Vörös Hadsereg Központi Archivuma, 101. fond, 1. opisz, 191. ü. i. 342. lap. Eredeti.)

5.

TÁVIRAT

BASKOVITS ELVTÁRSNAK,
A VI. HADSEREG TÁBORI TÖRZSÉNEK.

Nagyon köszönöm jókívánságait. Mély meggyőződésem, hogy az internacionalisták frontra induló csapata meg fog felelni rendeltetésének és feladatának a világ proletariátusa előtt, s ezt kérem adja át csapatának is. 480. sz.

A Forradalmi Katonai Tanács Tagja: Kun Béla.

(Vörös Hadsereg Központi Archivuma. Másolat.)

¹⁶ A Munkás-Paraszt és Katona Szovjetek Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottsága.

¹⁷ Forradalmi Katonai Tanács.

IV.

1.

MINISZTERI LEIRAT AZ OROSZORSZÁGBÓL HAZATÉRŐ
HADIFOGLYOK FORRADALMI PROPAGANDÁJÁNAK
MEGAKADÁLYOZÁSA ÉRDEKÉBEN

Budapest, 1918. évi január hó 27-én.

A cs. és kir. hadseregfőparancsnokság Op. Geh. 754/1918. számú közlése szerint, orosz újságközleményekből tudomásra jutott, hogy Oroszországban forradalmi eszmék terjesztésére a mi hadifoglyaink között széleskörű propaganda folyik. Nyilvános összejöveleteket tartanak. Szentpétervárt Schtiel (?) és Rudnyánszky (?) hadifoglyok német és magyar nyelven felhívták a foglyokat, hogy visszatértük után a forradalmi eszmékért vegyék fel a harcot.

A cs. és kir. hadseregfőparancsnokság, a saját embereinknek orosz fogságból való visszatérésére nézve, a hadrakelt sereg magasabb parancsnokságainak 1917 november 8-án Op. Geh. 694. szám alatt a következő rendeletet adta ki:

„A saját hadifoglyainknak Oroszországból való visszatérése az arcvonalnak már több helyén megkezdődött és ez a legközelebbi időben fokozódni fog.

Orosz tiszték az arcvonalon űzött propaganda alkalmával olyképpen nyilatkoztak, hogy: „A mi hadifoglyaink forradalmi eszméikkel vannak telítve és visszatértük után részünkről némi meglepetésekben lesz részünk.”

Semmi esetre sincsen kizárva, hogy az oroszok az ily foglyok visszatérését maguk is elősegítik, mivel ezek a forradalmi hangulat terjesztésére különösen alkalmasnak mutatkoznak. Ez a tevékenységük annál fokozottabb lesz, ha a mi részünkről az orosz propaganda keresztülvitelét megnehezítjük, amint ez a hadseregfőparancsnokság rendelete értelmében már meg is történt.

Visszatérő hadifoglyok a csapatoktól elkülönítendőek és politikai megbízhatóságuk kipróbálása végett egyelőre egyesítve visszatartandók, bajtársak által pedig felvilágosítandók a monarchia és szövetségeseinek a tényeknek megfelelő helyzetéről.

Ezen hadifoglyok további irányítására vonatkozólag, ameddig csak kisebb csapatokról van szó, az eddig kiadott rendelkezések (a póttestekhez való irányítás) érvényesek, a nagyobb fogolyzállományok kezelésére vonatkozólag újabb utasítások következnek.”

Jelen rendelkezés a hadifogságból visszatértek állandó figyelemmel kísérése, oktatásos felvilágosítása és erkölcsi nevelése végett, az alárendelt összes honvéd póttest és intézet parancsnokságoknak ki-hirdetendő.

A visszatért foglyok forradalmi propagandájára következtethető esetleges észleletek, a szükséges rendszabályok azonnali alkalmazása mellett, az illetékes honvéd kerületi parancsnokságokhoz haladéktalanul bejelentendők, s ezek minden egyes esetről hozzám jelentést tegyenek.

A zágrábi honvéd kerületi parancsnokság fordítsa horvátra és a horvát-szlavón csendőrpáncsnokságnak is küldje meg.

A miniszter helyett:
államtitkár.

(Hadtörténelmi Intézet Levéltára. I. világháború iratai. 3632. cs. 13849. 1. a. 1918. Másolat.)

2.

A HONVEDELMI MINISZTER BIZALMAS KÖRLEVELE
AZ OROSZ HADIFOGSÁGBÓL HAZATÉRT KATONÁK
ÁLTAL 1918 MÁJUSÁBAN VEZETETT ZENDÜLÉSEKRŐL
ÉS AZOK VÉRES MEGTORLÁSÁRÓL

Budapest, 1918. évi május hó 26.

Legutóbbi időben a következő mélyen sajnálatos esetek fordultak elő pöttesteknél:

1. Május hó 13-ára virradó éjjel Judenburgban a cs. és kir. 17. gy. e. menetszázadainál zendülés tört ki rablással kapcsolatban.

A zendülők legnagyobb része már 13-án a reggeli órákban a kirendelt karhatalmak által lefegyvereztetett és elfogatott (miközben több zendülő agyonlövetett), a többi zendülőt a karhatalmak szétszórták. Portyázásokkal sikerült majdnem az összes zendülőket elfogni.

A zendülést néhány altiszt rendezte; a legénység legnagyobb része csatlakozásra kényszerítetett.

A rögtönítélő bíróság az első két napon hat zendülőt ítelt halálra. Az ítéletek végrehajtottak; jelenleg még 51 fő áll rögtönítélő bíraskodás alatt.

2. Május 15-re virradó éjjel a judenburgi eseményekkel összefüggésben Murauban a cs. és kir. 7. vadász-pótszázadnál is kitört a zendülés.

Már 15-én a reggeli órákban sikerült a zendülőket lefegyverezni és elfogni a kirendelt karhatalmaknak.

A zendülés értelmi szerzője két, a hadifogságból visszatért volt, kik a fennálló kenyérfélséget saját céljaikra kihasználták. A rögtönítélő bíróság az egyik felbujtót már elítélte, az ítélet már végre is hajtatott. További ítéletek a legközelebbi napokban fognak végrehajthatni.

3. Május hó 12-én éjjel a cs. és kir. 80-ik gyalogezred egy visszatérő századánál Rimaszombaton zendülés tört ki és ez rablásra is kihasználtatott. A zendülők legnagyobb része már 13-án reggelre lefegyvereztetett és elfogattatott. Rögtönítélő bíraskodás elrendeltetett.

4. Lublinban május hó 20-án reggel a cs. és kir. 58. gyalogezred

körülbelül 50 embere erőszakkal kiszabadított egy elfogott gyalogost, kit egy járőr kísért.

A zendülőket a legrövidebb időn belül körülvették, lefegyverezték és elfogták.

5. Május hó 20-án Pécsen a cs. és kir. 6. pótzászlóalj legénysége fel-lázadt és két tisztjét megölte. A helyben állomásozó honvéd pótzászlóalj néhány óra alatt felülkerekedett; a beérkezett karhatalmak segítségével sikerült a 20-ika folyamán a zendülők 5/6 részét lefegyverezni és elfogni, miközben a zendülők közül több ember megsebesült vagy agyonlövetett.

A zendülés értelmi szerzői itt is hadifogságból visszatértek voltak.

A rögtönítélő bíróság már az első üléséze alkalmával négy zendülőt ítelt halálra; az ítéletek végrehajtottak.

A rögtönítélő eljárás még folyamatban van.

6. Május hó 21-én Rumburgban a cs. és kir. 21. lövész ezred pót-zászlóaljának a hadifogságból visszatért legénysége zendülésben tört ki, melyhez a pótzászlóalj többi legénységének egy része csatlakozott.

Rövid harc után sikerült a helyszínrre rendelt karhatalmakkal a zendülőket lefegyverezni és elfogni. — Megállapított, hogy ki volt a zendülés értelmi szerzője; a rögtönítélő bíraskodás kezdetét vette.

7. Május hó 24-re virradó éjjel Radkersburgban a cs. és kir. 97. pótzászlóalj legénysége egy részénél zendülés tört ki; ennek értelmi szerzője ismét hadifogságból visszatért ember volt.

A pótzászlóaljnak hú maradt legénységével már reggel — még mielőtt a kirendelt karhatalmak beérkeztek volna — sikerült a zendülőket lefegyverezni és elfogni. A rögtönítélő bíraskodás folyamatban van.

Az összes esetekben a zendülésben részt vett menetalakulások a bűnösök kivégzése után azonnal fegyver nélkül a harctérre indíttatnak útba.

Hasonló esetek elkerülése végett a csatolt 5 melléklet határozványai értelmében kell eljárni. A hadifogságból hazatért legénységek menetalakulásokba való beosztását stb-it illetően rendeleteim később kerülnek kiadásra.

Kiadom a címzés szerint. — Zágrábi honvéd kerületi parancsnokság haladéktalanul intézkedjék, hogy a rendeletben az alárendelt póttesteknek, honvéd állomásparancsnokságoknak és állomásparancsnokságoknak horvát nyelven kiadassék, és hogy egy példány a horvát-szlavón csendőrségnek megküldessék.

A póttestek táviratilag jelentik ezen rendelet átvételét a kerületi parancsnokságoknak; ezek a teljes számú kiadást ellenőrzik.

Szurmay gyth.
honvédelmi minister.

(Had-történelmi Intézet Levéltára. I. világháború iratai. 3583. cs. B. I. 3/3. eredeti.)

3.

A SZERBIAI OSZTRÁK-MAGYAR FŐKORMÁNYZÓSÁG HÍRSZERZŐ
OSZTÁLYÁNAK AZ OROSZORSZÁGBÓL HAZATÉRT
HADIFOGLYOKRÓL KÉSZÍTETT JELENTÉSE

Jelentés

eddig, a hazatérőkre vonatkozó megfigyeléseiről.

Az általános tájékozódás a hadifoglyok életéről Oroszországban az 1917 februári forradalomig, az Ausztria és Magyarország fennállása elleni izgatás, az orosz birodalomban való további összeomlás, beleértve Oroszország legutóbb keletkezett szabadságviszonyait, mindezek saját tisztjeink előtt csak kevésé, vagy csak egyesek elbeszéléséből, vagy csak hallomásból ismeretesek.

A hadifoglyok között Ausztria és Magyarország ellen űzött propaganda, a cseh-tót druzsinák alakítása, a saját hadifoglyokból alakított szerb önkéntes divíziók stb., amelyek azután saját hazájuk ellen harcoltak és sok más momentum és kötelességükről megfélekedezett állampolgárok (hadifoglyok) sajnálatos esetei mind kihirdetendők és a tiszték tudomására hozandók volnának, különösen azonban azon tiszteknek, akiknek elsősorban van a hazatérőkkel dolguk és ezek a csapattisztek. Szükséges és kell, hogy mindent tudjanak, hogy mi minden történt odaát Oroszországban. A tiszt és esetleg az oktató altiszt tiszta képet nyerjen az oroszországi eseményekről, legyen teljesen tájékozódva hadifoglyaink minden cselekedetéről és magaviseletéről. Ismerje pontosan a harcéri, oroszországi életét, mondhatnám tanulmányozza, hogy a lelkébe láthasson. Ha mindezt tudja, úgy ennek megfelelően a hazatérőt sokkal helyesebben kezelheti, mint hogyha a bánásmódra vonatkozólag mindig csak utasításokat kap, melyeknek indokai esetleg nem világosak előtte, miután ennek, vagy annak a rendszabálynak okait nem tudja, vagy nem ismeri. A tiszt a hazatérőt sokkal könnyebben és jobban meg fogja érteni, illetőleg megítélni megtanulni, akiknek bánásmódját értelemszerűen, a körülményeknek megfelelően alkalmazhatja. Ha tudom, ki van előttem, akinek előéletét ismerem, tudom azt is, hogy viselkedjem az emberrel szemben. Az ember helyes megbecsléséből a hazatérő helyes megítélése fog következni és a tiszt abban a helyzetben lesz, hogy a mindenkori helyzetnek megfelelően, helyesen és értelemszerűen cselekedhet. Ezzel sok kellemetlen eset, amely a helyzet nemismerése következtében a hazatérőkkel való meggondolatlan bánásmódból származik, elkerülhető lesz és a hazatérők elégedetlensége, amely — sajnos — egyes csapattesteknél már forradalmi tettekben nyilvánult meg, csillapítható lenne.

Alábbiakban a hazatérő életéről egy rövid leírást adok, amely a hazatérő megítéléséül szolgáljon:

Mindenekelőtt képzeljük el az egyes hazatérő erkölcsi kedélyállapotát, hogy annak gondolkodásmódját, amely megfordított mértékben mutatkozik, megítélhessük. Eltekintve egyes és bizonyos nemzetiségű csoportokhoz tartozó személyektől, a hazatérők nagy része önhibáján kívül került hadifogságba. Ezek csapatokra, vagy egyenként szétszórva az egész országban szét voltak osztva. A hadifoglyokat nehéz munkára szorították és nem volt irigylésre méltó sorsuk. Mindjárt az első hadifogságba jutott osztrák és magyar katonáknál megkezdődött elleneségeink részéről az osztrák- és magyarellenes propaganda, a monarchia-ellenes szolgálatokra való toborzás, amely részben önkéntesen erre jelentkezők által és később az erre megnyertek által mozdított elő.¹⁸

Az Osztrák-Magyar monarchia fennállása ellen irányított államellenes mozgalom, amely részben saját hadifoglyaink által inxencniáltott, a birodalmi emberek által Oroszország segítségével folytatott és saját, hadifogságba jutott elemek által támogatott, nem maradt hatás nélkül a tömegekre, a hadifoglyok egyelőre nem részes zömére.

A kímélet nélküli szigorral és eszközökkel vezetett agitáció az osztrák és magyar hadifoglyoknál, nagyrészt a szláv nemzetiségűeknél termékeny talajra talált és mint részben már ismeretes, sokezren az ellenség soraiba állottak...

A hadifoglyok a hadifogságban többé-kevésbé magukra voltak hagyatva. Azok, akiknél a hazaszeretet — nálunk, sajnos, a helyes népnevelés híján és a folytonos nemzetiségi harcok következtében csak gyengén, vagy egyáltalán nem domborodott ki, nagyon hamar ki voltak a kísértésnek téve — részben az agitátorok csábításai folytán — és elbuktak.

Sokakat vitt erre a fenntartási ösztön, a jobblét reménye, mint amiben az egyszerű hadifoglyoknak Oroszországban része volt. A cseh-tót druzsinákba belépett hadifoglyok nagy száma, azután a szerb önkéntes divízió, amely saját hadifoglyainkból alakítattott és most, mint jugoszlóvén ezredek a szaloniki fronton küzdenek és végül az orosz hadseregbe belépettek ékesszóló példáját mutatják annak a befolyásnak, amelynek a hadifoglyok Oroszországban ki voltak téve.

És dacára ennek, azt kell mondani, hogy az Oroszországból hazatért katonáink zöme hű maradt, habár lépten-nyomon az elgondolható legrosszabb befolyásnak — a haza- és felségárulás bűncselekményének — ki voltak téve. Sokezret látnak az ellenség soraiba lépni és a haza ellen harcolni.

A hűen maradottak szívében a látottak és tapasztaltak a legnagyobb felháborodás érzését kellett, hogy keltsék. De az ezrenként előforduló

¹⁸ A cári, majd az Ideiglenes Kormány cseh, szerb és lengyel zászlóaljokat (druzsinákat) szervezett a német és osztrák-magyar csapatok elleni harc céljából, a szláv származású, de osztrák-magyar állampolgársággal rendelkező hadifoglyokból.

esetek eltompították az érzéseket, mindennapos dologgá lettek és a bűncselekmény nagysága eltűnik és végül fel se igen tűnik.

Valósággal, azaz cselekedeteikben tiszták maradtak, de a bensőben a gondolkodásmódra nem maradhatott ez következmények nélkül.

Gondoljunk csak a mindennapi közmondásra: „Gonosz példák elrontják a jó erkölcsöket.” Es ilyeneket ők naponta láttak.

Most az oroszországi hadifogoly életében egy második szakasz jön, ez az 1917 februári forradalom, amely nagyfontosságú a hazatért megítélésénél.

A cárnak és dinasztíájának egy éjjelen át történt elűzése, a kormány bukása, a munkások és katonák bevonása az államreformba, a katonaság beleavatkozásának megengedése politikai ügyekbe, mindez az egykor oly hatalmas cári birodalom felbomlásához, és végül a katonai hatalom összeomlásához vezetett.

Ezen események közepette, habár nem részesen, állottak a mi akkori hazatérőink és mindezt végigélték. Látták az állam fokozatos bomlását, a társadalmi rend megsemmisítését a polgárok, munkások és katonaság bevonása következtében.¹⁹

Látták a munkástömeget, a polgár hatalmát, amely egynéhány uralkodni vágyó elem által vezetettve, földszerzés ígérete által táplálva, ha végül káoszban tört is ki, az ország és a háború romlását okozta.

Mindezen események az egyszerű orosz polgároknak és munkásoknak több szabadságot hoztak, földszerzést és a régen óhajtott végét a háborúnak. A háború nem is tartozik az élet kellemességeihez, mégis csak államszükséglet inkább, mely alól az egyes, ha tud, iparkodik kivonni magát. A lelkesültség a háború hosszú tartama következtében régen eltűnt. Tehát az Oroszországgal való háború vége hazatérőinkben, akik többé-kevésbé az egyszerű polgári- vagy munkásosztályhoz tartoznak, mély nyomokat hagyott hátra, és ugyanazon érzéseket kellett, hogy kiváltsa, mint az oroszoknál.

Úgy az összeomlás, mint a háború vége jobb időket hozott a mi hadifoglyainknak Oroszországban.

Szabad embereknek nyilvánítottak.

Nem volt többé különbség tiszt és orosz katona között, éppúgy nem volt különbség az orosz katona és a mi foglyaink között. Üzleteket köthettek, ipart űzhettek, egyik helyről a másikra vándorolhattak, nyilvános gyülekezéseket tarthattak.

Sok hadifogoly megházasodott Oroszországban, ott maradtak és új otthonot találtak.

Az, ami röviddel azelőtt még ellenséges országgal volt számukra, most új otthonukká lett.

¹⁹ Mivel a munkásokat, parasztokat és katonákat az Októberi Forradalom után bevonták az állami élet irányításába, a szűk uralkodó réteg által élvezett kiváltságok rendje megszűnt.

Mindazon hadifogságban levők, akik a béke megkötéséig nem iparkodtak megszabadulni, magyrészt belenyugodtak sorsukba. Nagyrészt megegyeztek abban, hogy elfogatásukkal a háború is befejeződött számukra.

Most jött a békekötés a hadifoglyok kicserélésével. Sokan örültek a lehetőségnek, hogy nemsokára övéikhez kerülnek. Nagy tömegekben özönlöttek határaink felé. Ha a vándorlás az Oroszországban uralkodó rendezetlen viszonyok között meglehetősen fárasztó vesződés volt, úgy a csalódás, mely a hazatérőket érte, még nagyobb volt. A kevésbé barátságos fogadtatás a határon, a gondoskodások elégtelensége a gyűjtőállomásokon, ami minden hazatérőnek rögtön fel kellett, hogy tűnjön, az ott alkalmazottak barátságtalan bánásmódja, akik között legnagyobb-részt a zsidó faj hozzátartozói találhatók,²⁰ akik őket minden alkalommal rászedték. És sok más tette a többit; egész sor gyorsan egymás után következő esemény, melyek joggal kelthettek keserűséget.

Ahelyett — mint remélték —, hogy a határon hosszabb szabadságot kapnának otthonukba, előbb ott gyűjtik a hazatérőket és szállítmányokban (8—10 utazási nap) pótestekhez szállítják őket. Ott tartózkodnak ismét és csak néhány nap múlva érnek otthonukba és nem — mint remélték — hosszabb szabadságra, hanem csak négy hétre.

A militarizmust túlságosan meglepetésszerűen tárják fel szemük előtt, anélkül, hogy arra gondolnának, milyen forradalmi levegőben éltek és lélegzettek még néhány órával előbb. A háború hossza oly messzire vitte monarchiánkat, hogy a visszatérteknek nem adhatjuk meg azt a bőséget élelmiszerekben, ruházatban stb., hogy őket ebben a tekintetben tökéletesen kielégítsük. Az okok felől, hogy miért van ez, senki sem világosítja fel őket, ellenben azt látja az ember, hogy a határállomásnál alkalmazottak sokkal jobban és bőségesebben élnek. Ez azon pillanat, melyben a benső felháborodás utat tör magának, lojális polgárokat is magával ránt. A számtalan agitátor által tartott izgató beszédek, hogy Ausztria és Magyarországra ne térjenek vissza, miután mindent elrekviráltak, hogy a nép és az ország az éhhalálhoz van közel, gyökeret vernek és így előttünk áll a hazatért csalódott és elkeseredett érzésekkel. Csak az egyetlen kívánság, otthonát, hozzátartozóit látni, teszi őt addig engedelmessé, amíg küszöbön álló szabadságát megkezdi. Akaratlanul két kép jelenik meg a hazatérő lelke előtt, milyen jól ment tulajdonképpen sora Oroszországban az utóbbi időben és milyen rosszul megy most a monarchiában. És mindezek mellett a harctérre, további harcokhoz való bevonása vár rá rövid időn belül. A háború végnélkülisége, kilátástalansága; mi lesz most! Mindenfelé a megtörtént hazatérés fölötti általános sajnálkozást lehet hallani és egy elégedetlen tömeg előtt állunk, melynek elégedetlensége napról napra növekszik. Ezután szabadságra

²⁰ A szerző a hadifogoly dolgozóknak a burzsoázi iránt érzett jogos gyűlöletét az antiszemitizmus irányába igyekszik terelni.

megy a hazatérő és látja övéinek szükségét. Alig 4 hét után ismét a pótzászlóaljhoz vonul be és azután a harctérre, hogy tovább harcoljon.

Miért? — kérdi magától a forradalmi eszméktől érintett hazatérő. A gazdagért, a felmentettért, a zsidóért, akik mindenütt a mögöttes országrészekben és az irodákban csavarognak?

A négyheti szabadságról való bevonulás után a hazatérők összegyűlnek a pótestnél. Itt áll azután a tömeg előttünk. Elégedetlenül mostani sorsuk miatt és a harctérre való azonnali bevonás, a rövid szabadság miatt csalódottan, az élelmiszerek szűk volta, a ruházat hiánya, elkésredve az őszertük előforduló igazságtalanság miatt, hogy önekkik ismét harcolniuk kell, másokat ellenben felmentenek, vagy még egyáltalán nem voltak a harctéren. Mindez még fokozódik azon körülménynél fogva, mely erősen jön számításba, ha meggondoljuk, milyen forradalmaknak és üzemeknek — mint azt már leírtam — volt a hazatérő kitéve, amely üzemek most, a belső elégedetlenség következtében, könnyen tetté éleszthetők. Egy kis jelentéktelen alkalom és a hazatérők forradalmilag előkészített tömege bujtoatók, kolompokok által, akik ebben a tömegben ott vannak, könnyen oly tettekre ragadtatja magát, melyek az államra kiszámíthatatlan következményekkel járhatnak.

Be kell mindenek előtt látni a veszélyt, mely a hazatérőkben rejtőzik. Az utóbbi események ezt világosan megmutatják.

Ha a fent elmondottak mind tekintetbe vétetnek, ahol a szükség kívánja, azonnal gyorsan segítenek a dolgon és végül, ha a hazatérők nevelése, a bánásmód és kiképzés higgadt, csapattapasztalt, a legénységgel való érintkezésben járatos tiszteknek és altiszteknek adatik át, a veszély meggátoltatik, illetőleg kiküszöböltetik.

Belgrád, 1918 június havában.

(aláírás)

(Hadtörténelmi Intézet Levéltára. I. világháború iratai. 3583. cs. B. 3/13.)

4.

A SZERBIAI OSZTRÁK-MAGYAR FŐPARANCSNOKSÁG
TITKOS PARANCSA A KRAGUJEVÁCI ZENDÜLÉSÉRŐL.

Belgrád, 1918. június 18-án.

Azon mélyen sajnálatos eset fordult elő, hogy a kragujeváci 71. gyezred hazatért legénysége bolsevik eszméktől áthatva, **ÓFELSÉGÉNEK**, legkegyelmesebb császáruunknak és királyuunknak tett esküjéről megfeleldkeve, zendülésben tört ki.

A kragujeváci kerület parancsnoka energikus és kezdeményező közbelépésére, továbbá a pótzászlóalj-parancsnoknak, a 7. sz. dragonyosezred

derék és hű 6. századának, a szerbiai katonai főkormányzóság 10 cm tarackütegének, továbbá a 71. géppuskás századnak és a 71. pótzászlóalj többi, esküjére emlékező részének részvételével sikerült fegyveres erővel a zendülés fölött úrrá lennie.

1918. június hó 8-án délután a rögtönítélő eljárás lefolytatása után a következő 44 főcinkos, úgymint:

1. KOLIBIK Viktor őrmester,
2. HUGYECZ János szvtő.,
3. FABR János tizedes,
4. ZSORIAL József tizedes,
5. DANIS Ádám őrvezető,
6. KLENJAR Pál őrvezető,
7. SELINGER Alajos őrvezető,
8. DVORSZKY Gergely őrvezető,
9. SALAGA Pál gyalogos,
10. BALÁZS András gyalogos,
11. SZMRTNIK András gyalogos,
12. RILJAK Márton gyalogos,
13. JARJABKA András gyalogos,
14. RÁCZ István gyalogos,
15. GYURKACS Ferenc gyalogos,
16. JESZENSZKY Dénes gyalogos,
17. CSURAJ József gyalogos,
18. MIKLUSICSAK Károly gyalogos,
19. VOJAR Alajos gyalogos,
20. PLATOS Petár gyalogos,
21. GÁL Alfonz gyalogos,
22. RADZO István gyalogos,
23. FRNYAK Mátyás gyalogos,
24. LASSO József gyalogos,
25. KUBICZA Pál gyalogos,
26. CSIMBORI Vince gyalogos,
27. ROTYKÓ József gyalogos,
28. KRIZSÁN Jemhann gyalogos,
29. GOHR János gyalogos,
30. MIKÓ Bálint gyalogos,
31. BICSANIK Ádám gyalogos,
32. KASPER János gyalogos,
33. HAJDIK József gyalogos,
34. KULISEK Márton gyalogos,
35. CZINGEL Márton gyalogos,
36. SZOKOLIK István gyalogos,
37. RAKOVAN Lőrinc gyalogos,
38. PITTNER János gyalogos,
39. BEDNARIK István gyalogos,

40. SZNORIK István gyalogos,

41. SZLEZÁK János gyalogos,

42. BRVENIK András gyalogos,

43. KISA András gyalogos,

44. MIKUS András gyalogos KRAGUJEVÁC-ban, a helyőrség szeme láttára agyonlővetett.

Egyes, a kragujeváci erdőkben bujdosó és még el nem fogott zendülők ellen elfogatásuk után a törvény teljes szigora fog alkalmaztatni.

Fentebbi az összes alárendelt — minden rendfokozatú — legénységnek az alosztály- vagy osztályparancsnok által személyesen kihirdetendő és tüzetesen, behatóan megmagyarázandó hasonló esküszegű alávaló eljárás következménye...

báró RHEMEN s. k.
vezérezredes

A helyességért:

SUHAY s. k. vkt. alezr.

(Hadtörténelmi Intézet Levéltára. I. világháború iratai. 3583. cs. B. I. 3/13. Másolat.)

5.

A HONVÉDELMI MINISZTERIUM BIZALMAS KÖRLEVELE
A HADSEREGBEN TAPASZTALHATÓ FEGYELEMELLENES
TÜNETEK MEGGÁTTLÁSÁRÓL

Budapest, 1918. évi július hó 13-án.

Megbízható forrásból tudomásomra jutott, hogy legújabban a harc-
térén és a mögöttes országrészen történetekről még tisztek is a leg-
könnyelműbb módon meggondolatlan és a maga nemében mértéktelen
bírálatot gyakorolnak, amelyek sajnálatos módon még fennkölt és
felelőtlen²¹ Uralkodónkat, Legfelsőbb Hadurunkat és Felsőleges Hitvesét,
a Királynét sem kímélik meg.

Noha ez a jelenség már magában véve is megbocsáthatatlan, annál
visszatetszőbb, hogy oly tisztek, kiknek az ily értelmetlen fecsegés
tudomásukra jut, nem lépnek fel a legnagyobb eréllyel, az ily hírek
szerzői és terjesztői ellen és nem teszik meg a kellő lépéseket, hogy a
bűnösök jól megérdemelt büntetésüket elvegyék.

A tisztikar, melynek lovagias gondolkodásmódja és előkelő érzülete
minden körülmények között az államfenntartó véderő alappilléret ké-
pezi, legelső sorban hivatott arra, hogy mint a *Trón legfőbb támasza*
annak tekintélyét megvédjé és ezért síkra is szálljon. Ezen magasztos

²¹ Értsd: Semmiért sem felelős.

hivatás teljesítése az álláskötelmek folytán kötelesség, lelkiismeretes teljesítésére a tiszt ünnepélyes esküvel kötelezte magát.

Oly tiszt, ki nyugodtan túri az oly hírek terjesztését, melyek Ő Felsőgeik fennkölt személyét érintik, sőt annak terjesztésében közvetve, vagy közvetlenül részt vesz, állását sérti meg és súlyosan vétkezik a véderő tekintélye és becsülete ellen.

Öntudatlanul kezére játszik és külső ellenségeinknek, kik egyetlen módot sem hagynak felhasználatlanul, hogy az állam épségét a leg-
aljasabb hazugságok özönével aláássák és megbontsák.

A véderő és állam jól felfogott érdekében elrendelem tehát, hogy az ily hírekkel szemben *minden tiszt mindenkor nemcsak a* meghatározot-
tabban lépjen fel, hanem kötelességszerűen akadályozza meg *tovább-
terjesztésüket* és a szerzőt, vagy továbbterjesztőt tekintet nélkül rang-
jára és társadalmi állására, illetékes helyen jelentse fel, melynek köte-
lessége az ily ártalmas egyéneket bírói, illetve becsületügyi eljárás alá
vonatni.

Jelen, a cs. és kir. hadügyminister úrral egyetértőleg kiadott ren-
deletemet valamennyi tisztnek azonnal ki kell hirdetni és arról is
gondoskodni kell, hogy a szabadságoltaknak is a tudomására jusson.
Utóbbiak a tudomásulvételt aláírásukkal tartoznak igazolni. A magasabb
előljárók győződjenek meg arról, hogy rendeletem mindenütt kihir-
dettett.

Kerületi parancsban *nem* hirdethető ki.

A zágrábi honvéd kerületi parancsnokság fordítsa horvátra és a
horvát—szlovén csendőr parancsnokságnak is küldje meg.

(aláírás)

honvédelmi miniszter

(Hadtörténelmi Intézet Levéltára. I. világháború iratai, 3583. cs.
B. I. 3/9. Eredeti.)

Kun József szds.